

Liefde is ... jezelf geven

*De christelijke visie
op het huwelijk*

Aan mijn ouders

Stéphane Seminckx

Liefde is ... jezelf geven

De christelijke visie
op het huwelijk

2018

Voor een lijst met de gezamenlijke uitgaven
van De Boog en Betsaida, zie laatste bladzijde.

Liefde is ... jezelf geven - De christelijke visie op het huwelijk

© Stichting De Boog, Amsterdam, 2018

voor de Nederlandse vertaling

Oorspronkelijke titel:

Crées pour se donner - Le sens chrétien du mariage

© Téqui, Parijs, 2018

voor de Franse tekst

© Stéphane Seminckx

Co-uitgave met Uitgeverij Betsaida

Correspondentieadressen:

Stichting De Boog
Herenstraat 41
3512 KB UTRECHT
info@deboog.nl
www.deboog.nl

Uitgeverij Betsaida
Papenhulst 4
5211 LC 's-HERTOGENBOSCH
info@betsaida.org
www.betsaida.org

ISBN 978-90-6257-072-0

NUR 711

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	9
INLEIDING	11
AFKORTINGEN	15
I. WAT IS LIEFDE?	17
<i>Liefde als aantrekkingskracht</i>	18
<i>Liefde als vriendschap</i>	25
<i>De echtelijke liefde</i>	42
<i>Samengevat</i>	52
II. DE INTEGRATIE VAN DE LIEFDE	53
<i>De mens is een lichaam</i>	54
<i>Kuisheid: een deugd</i>	64
<i>Vriendschap in het huwelijk</i>	66
<i>Eros in het huwelijk</i>	69
<i>Samengevat</i>	73
III. HET HUWELIJK	75
<i>Het huwelijk als "sacrament van het begin"</i>	76
<i>Het huwelijk als sacrament van het</i> <i>Nieuwe Verbond</i>	78
<i>De doelstellingen van het huwelijk</i>	84
<i>Het celibaat</i>	89
<i>Samengevat</i>	91
IV. LIEFDE IS ... JEZELF GEVEN	93
<i>De betekenis van de huwelijksdaad</i>	95
<i>De waarheid van de zelfgave</i>	102
<i>Liefde en verantwoordelijkheid</i>	108

V. VRAAG EN ANTWOORD	117
VI. EEN INTEGRALE VISIE OP DE MENS	
EN DIENS ROEPING	157
<i>De parabel van de verloren zoon</i>	158
<i>Leven in Christus</i>	166
<i>Een oproep aan de priesters en de gezinnen</i>	171
<i>Maria</i>	176
BIBLIOGRAFIE	179

AFKORTINGEN

- AL Franciscus, apostolische exhortatie *Amoris Laetitia*, 19-3-2016
- AR Karol Wojtyła, *Amour et responsabilité*, Stock, Parijs 1985 (*Liefde en verantwoordelijkheid*, niet vertaald in het Nederlands)
- CGL Congregatie voor de Geloofsleer
- CKK *Catechismus van de Katholieke Kerk*, 11-10-1992
- DCE Benedictus XVI, encycliek *Deus Caritas est*, 25-12-2005
- FC Johannes Paulus II, apostolische exhortatie *Familiaris Consortio*, 22-11-1981
- GS Pastorale constitutie *Gaudium et Spes* (Tweede Vaticaans Concilie, 1965)
- HV Paulus VI, encycliek *Humanae Vitae*, 25-7-1968
- VS Johannes Paulus II, encycliek *Veritatis Splendor*, 6-8-1993

*Het is van het grootste belang
een precies begrip te hebben
van de echtelijke liefde.
(vgl. HV 9)*

I WAT IS LIEFDE?

Iedereen droomt van de grote liefde. In de literatuur, op het toneel en in de bioscoop klinkt de lofzang op de schoonheid van de menselijke liefde. Echter, “het woord ‘liefde’ is een van de meest gebruikte en ook misbruikte woorden geworden” (AL 89). Dit begrip geeft aanleiding tot misverstanden, bron van veel mislukkingen. Het is dus van belang om dit begrip goed te vatten.

De analyse die wij hier geven van de liefde is schatplichtig niet alleen aan de leer van *Humanae Vitae*, maar ook aan het gedachtengoed van Johannes Paulus II, Benedictus XVI en Franciscus.

Aan het begin van *Deus caritas est* geeft Benedictus XVI een analyse van de echtelijke liefde, die hij “het archetype van de liefde” noemt. Hij onderscheidt drie stadia of fases: liefde als aantrekkingskracht, liefde als vriendschap en de echtelijke liefde. In dit hoofdstuk houden wij ons aan deze klassieke structuur, die ook te vinden is in het boek van Karol Wojtyła uit 1960.

Als wij het hebben over “stadia” of “fases” van liefde, dan moeten we dit niet op een rigide wijze opvatten: iedereen heeft zijn eigen temperament en elke “liefdesgeschiedenis” is weer anders. Desondanks zijn de drie fasen die hieronder worden beschreven altijd, zij het in verschillende varianten en met uiteenlopende accenten, terug te vinden in elke vorm van echtelijke liefde.

Liefde als aantrekkingskracht

Liefde als aantrekkingskracht is de dimensie van “de liefde tussen man en vrouw, die niet uit denken en willen voortkomt maar de mens als het ware overweldigt” (DCE 3). Benedictus XVI wijst erop dat deze aantrekkingskracht in het Grieks *eros* wordt genoemd.

Toen deze encycliciek werd gepubliceerd waren sommige media verbaasd over de vermelding van het begrip *eros*. Immers, dit woord ligt aan de basis van het begrip “erotiek”, en dat gaf toch geen pas in een pauselijk betoog over de liefde. In het Latijn heet deze aantrekkingskracht *concupiscentia*, begeerte. Volgens het woordenboek is begeerte een “levendig verlangen” dat in de context van de liefde duidt op seksuele aantrekkingskracht. In het gewone spraakgebruik heeft dit woord een negatieve betekenis: iemand die begerig is, wekt op zijn minst de verdenking dat hij of zij niet deugt.

Verderop zullen wij zien hoe het komt dat deze woorden zulk een negatieve connotatie hebben gekregen. Voor het moment hoeven we alleen in gedachten te houden dat deze begrippen verwijzen naar een gewaarwording of gevoel dat ontstaat tussen man en vrouw, niet omdat ze dit willen maar omdat ze erdoor worden overweldigd. Deze begrippen staan op één lijn met noties als “neiging” en “drang”.

Die aantrekkingskracht is een gegeven: de vrouw is aantrekkelijk voor de man en de man voor de vrouw. Ze trekken elkaar aan door de meeste zichtbare dimensie van henzelf: hun lichaam. Een vrouw is aantrekkelijk voor een man omdat de man in haar lichamelijke het vrouwelijke geslacht herkent, met een hele serie kenmerken die deze persoon aantrekkelijk maken. Omgekeerd gaat het net zo.

Liefde als aantrekkingskracht is in eerste instantie fysiek: om te beginnen wordt de ander gezien als aantrekkelijk in zijn lichamelijke, zijn fysiek. Hij of zij wekt zodoende verlangen op, ook vanuit seksueel oogpunt. In tweede instantie ontdekt de aantrekkingskracht iets dat aan het lichaam voorbijgaat: de persoon met zijn rijkdom op psychologisch, spiritueel en ethisch vlak, en ook dit is aantrekkelijk. De aantrekking komt dus zowel voort uit de zintuiglijkheid — de reactie van de zintuigen op het waarnemen van de ander als lichaam — als uit “charme” — waarbij men zich aangetrokken voelt tot de ander op grond van diens meer geestelijke kant.

Deze aantrekkingskracht is als zodanig spontaan en natuurlijk, en maakt deel uit van de menselijke natuur. In zijn encycliek geeft Benedictus XVI hieraan ook wel de naam “opstijgende liefde” (DCE 7), want in zekere zin is dit een vorm van liefde die in ons “naar boven komt”. Degene die deze aantrekkingskracht voelt, zou zijn situatie als volgt kunnen omschrijven: “Ik ervaar jou als iets goeds voor mij”.

Als zodanig is deze aantrekkingskracht niet negatief of beschamend. Het feit dat zij aanwezig is, beantwoordt aan een evidentie: om van iets te houden, moet je je er allereerst toe aangetrokken voelen. Als God de vrouw heeft geschapen omdat “het niet goed is dat de mens alleen blijft” (Gn 2,18) en heeft gewild dat ze zich aan elkaar zouden hechten om “één vlees” te worden (Gn 2,24), dan is het logisch dat Hij in hun hart een wederzijdse aantrekking heeft gegrift.

Het feit dat deze aantrekkingskracht in eerste instantie betrekking heeft op de mens in zijn lichamelijkeheid, beantwoordt aan een ander kenmerk dat bij de natuur van de mens hoort: met onze zintuigen leggen we het eerste contact met een bepaalde werkelijkheid. Menselijke liefde kan pas geestelijk worden nadat zij datgene in zich heeft opgenomen wat is aangereikt via de zintuigen, dus bij het waarnemen van de ander in zijn zintuiglijk waarneembare fysieke werkelijkheid.

Deze aantrekkingskracht is voor ieder menselijk wezen een noodzakelijke voorwaarde, iets onontkoombars, een behoefte. Benedictus XVI beschrijft haar als

“een gemis en verlangen naar eenwording met degene naar wie ze hunkeren” (*Boodschap voor de Veertigdagen-tijd van 2007*).

Een man en een vrouw die zich tot elkaar aange-trokken voelen, hebben een aangename ervaring. Op psychologisch vlak wekt de aantrekkingskracht een gewaarwording op die we “genot” noemen. Ze kan zo meeslepend zijn dat men ze “hartstocht” noemt. De aantrekkingskracht drukt zich dus uit in een scala van mogelijkheden, vanaf de betovering van het samenzijn tot aan de “waan-zin van hart en lichaam” die hoort bij de geslachtsgemeenschap. Zoals alle emoties, is genot breekbaar, en kan even snel verdwijnen als het is ge-komen.

De gevaren van de *eros*

Ook al is deze aantrekkingskracht normaal, eigen aan de menselijke natuur en onontbeerlijk in de dyna-miek van de liefde, toch schuilen er een aantal gevaren in. We noemen er twee, en de eerste daarvan is vrij subtiel, namelijk dat we het gevoel van verliefdheid waarmee de aantrekkingskracht gepaard gaat, verwar-ren met de essentie van liefde.

Sommige jongeren — en ook mensen die wat min-der jong zijn — vereenzelvigen de liefde met dat gevoel van hartstochtelijke verliefdheid dat men ervaart in de beginperiode van een liefdesrelatie. We zouden dit als volgt kunnen beschrijven: ik denk alleen nog maar aan mijn geliefde, ik wil ieder moment in diens gezelschap

zijn; 's nachts droom ik van hem of haar; als de geliefde aanwezig is, gaat mijn hart bonzen; ik kan mij geen geluk voorstellen zonder hem of haar; mijn geliefde is volmaakt en heeft geen tekortkomingen en is de mooiste en de beste; alles wat de geliefde zegt is waar en alles wat hij of zij doet is juist; als mijn geliefde fouten of vergissingen maakt, dan lijkt dat alleen maar zo; men tolereert geen enkele kritiek op de geliefde.

Dit gevoel houdt over het algemeen twee of drie jaar stand. Daarna verdwijnt het. Maar het is niet de liefde die verdwijnt, enkel de verliefdheid, een gevoel waar we geen volledige greep op hebben, dat de eerste stappen van de liefde vergezelt, maar geenszins het wezenlijke van de liefde vormt.

Een ander gevaar van de aantrekkingskracht is dat we de ander reduceren tot een object van onze verlangens. Bij de aantrekkingskracht kan de geliefde gemanipuleerd worden en gereduceerd tot een middel enkel voor het "genot". Dan is er sprake van liefde uit eigenbelang – op eigen voordeel gericht, zegt Benedictus XVI (DCE 7) – een liefde gericht op ons eigen genot, egoïstisch, wat in strijd is met wat we ons intuïtief bij liefde voorstellen.

Dat gebeurt als een man de vrouw reduceert tot haar lichaam, en dan niet meer de persoon ziet: "Het hart bevindt zich achter de borst, maar als jij je fixeert op de borst, kom je nooit bij het hart uit", zei Mikel Santamaria (zie bibliografie). Franciscus is het volledig met hem eens: "de seksuele aantrekkingskracht schept

voor een moment de illusie van de 'eenwording', maar zonder liefde blijft men na de eenwording onbekenden, even ver van elkaar verwijderd als voordien" (AL 284, Erich Fromm citerend).

Gods *eros*

Het feit dat deze aantrekkingskracht zou kunnen ontaarden, is de oorzaak van de negatieve associaties rond de woorden *eros* en "begeerte". Deze slechte reputatie is echter het resultaat van een vervorming van de *eros*.

Immers, de *eros* als zodanig is een essentiële dimensie van de liefde. Een aanvullende bevestiging van dit feit kunnen we vinden in Gods Liefde die zich weer spiegelt in de menselijke liefde. In *Deus Caritas est* (vgl. nr. 9), en ook in zijn *Boodschap voor de Veertigdagentijd van 2007*, legt Benedictus XVI uit dat God streeft naar eenwording met de mensen, sinds de tijd van het Oude Testament waarin "de profeet Hosea deze goddelijke hartstocht tot uitdrukking brengt door middel van gewaagde beelden, zoals bijvoorbeeld de liefde van een man voor zijn overspelige vrouw. (...) Als Ezechiël spreekt over de verhouding van God met het volk Israël, schrikt hij niet terug voor het gebruik van gloeiende en hartstochtelijke taal". En de paus besluit: "Zulke bijbelse teksten tonen aan dat *eros* tot het hart van God behoort. De Almachtige wacht op het jawoord van zijn schepselen, als een jonge bruidegom op dat van zijn bruid" (*Boodschap voor de Veertigdagentijd van 2007*).

God is op zoek naar eenwording met zijn schepsel, zozeer dat Hij “vlees” wordt, dat hij met de mens “één vlees” wordt, waarbij hij ons mens-zijn in al zijn beperktheid op zich neemt: “Is er een ‘dwazere *eros*’ (...) dan die van de Zoon van God? Hij wilde zich met ons verenigen tot aan het punt dat Hij de gevolgen van onze misdaden in zijn eigen lichaam doorstaan heeft.” “Aan het Kruis bedelt God zelf om de liefde van zijn schepsel: Hij dorst naar de liefde van ieder van ons” (*Boodschap voor de Veertigdagentijd van 2007*).

En weerspiegelt de Eucharistie, het sacrament dat het Kruisoffer in alle tijdperken tegenwoordig stelt, niet eveneens Gods *eros*, dus zijn verlangen naar “communie” met zijn schepselen, om met hen “één vlees” te worden (vgl. DCE 13)?

Vaak heeft men de Kerk ervan beschuldigd dat ze vijandig zou staan tegenover het lichaam, tegenover het “vlees”. Niets is minder waar. Centraal in het christelijke mysterie staat een kapitale gebeurtenis: “Het woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond” (*Joh 1,14*). Is niet de doop waarmee we christenen worden het sacrament dat ons “inlijft” in Christus en ons ledematen maakt van zijn Lichaam? En verkondigen wij niet dat de Kerk het mystieke Lichaam van Christus is? Leert de apostel Paulus ons niet dat ons lichaam een “tempel van de Heilige Geest” is en ook dat we God moeten eren in ons lichaam (vgl. *1 Kor 6,19-20*)? Belijden we in het Credo niet dat we geloven in de “verrijzenis van het lichaam”? Als dit “lichaam” geen waarde

zou hebben, waarom zou het dan herenigd moeten worden met de ziel bij het laatste oordeel?

Liefde als vriendschap

De liefde als vriendschap weerspiegelt wat alle vormen van liefde met elkaar gemeen hebben. Het Latijnse woord voor deze liefde is *benevolentia*, welwillendheid, en dit woord roept direct als het ware de “kern” van alle liefde op. Immers, welwillendheid betekent etymologisch gezien dat je “wilt wat voor de ander een weldaad is, wat voor hem goed is”. In vriendschap is het niet meer: “Ik ervaar jou als *iets* goeds voor mij” maar “Ik ervaar jou als *iemand*: ik streef naar wat goed voor jou is”. Het Griekse woord voor vriendschap is *philia*.

God houdt óók van zijn schepselen met een liefde die vriendschap is. In de redevoering tijdens het Laatste Avondmaal vertrouwt Jezus zijn leerlingen toe: “Ik noem u geen dienaars meer, want de dienaar weet niet wat zijn heer doet, maar u heb Ik vrienden genoemd, want Ik heb u alles meegedeeld wat Ik van de Vader heb gehoord” (*Joh 15,15*).

Zodra er sprake is van vriendschap, verschuift het perspectief op drie manieren. Ten eerste verandert onze houding waarbij we op onszelf zijn gericht en waarin de ander alleen een rol speelt van iets dat goed voor ons is, in een houding die gericht is op de ander en

diens welzijn, waarop we ons nu concentreren. Ten tweede ruilen we een passieve houding, waarin de ander er is “voor ons”, in voor een actieve houding waarin we ons inzetten “voor de ander”. Op de derde plaats is de ander na deze overgang van aantrekkingskracht naar vriendschap geen “iets” meer maar hij of zij is een “iemand” geworden.

Door vriendschap krijgen we voor eens en altijd oog voor de spirituele dimensie van de ander. We ontdekken dan dat de ander weliswaar een lichaam is, maar dan wel een lichaam dat wordt bezielde door een geestelijk beginsel dat hem of haar tot een persoon maakt. Daar waar de aantrekkingskracht een vorm van liefde is die meer op het lichaam is gericht, worden we door vriendschap definitief gewonnen voor de geest. De hele uitdaging van de liefde bestaat erin deze twee dimensies in de eenheid van de persoon samen te brengen.

Hiermee snijden we iets aan dat oorzaak is van vele misverstanden: de man en de vrouw waarover wij het hier hebben zijn geen geesten die “logeren” in een lichaam, maar ze zijn een bezielde lichaam, of in de bewoordingen van *Familiaris Consortio* “een tot een eenheid gevormde totaliteit” (FC 11) van lichaam en ziel. Wanneer man en vrouw van elkaar houden, beleven en uiten zij hun liefde in de volle rijkdom van hun lichamelijke en geestelijke dimensie die op intieme wijze met elkaar zijn verenigd. Ze zijn geen lichaam en ziel die van elkaar zijn gescheiden, waarbij de waardigheid van de mens als persoon alleen zou liggen in diens

spirituele dimensie, zodat het lichaam zou worden geminacht alsof het niet meer dan een instrument is ten dienste van de geest.

Personen en dingen

Man en vrouw zijn wezens die verdienen “persoon” te worden genoemd, en geen “ding”. In elke taal wordt er onderscheid gemaakt tussen de wereld van de personen en de wereld van de dingen: in het eerste geval is er sprake van “iemand”, in het tweede geval van “iets”, en in het eerste geval vragen we naar een “wie” terwijl we in het tweede geval vragen naar een “wat”.

Wat is nu het verschil tussen een “persoon” en een “ding”? Paus Franciscus geeft het antwoord in *Laudato si'* (nr. 65): “De Bijbel leert dat ieder menselijk wezen geschapen wordt voor de liefde, geschapen naar het beeld van en de gelijkenis met God (vgl. *Gn* 1,26). Deze woorden laten ons de immense waardigheid van iedere menselijke persoon zien, die ‘niet alleen iets is, maar ook iemand. Hij is in staat zichzelf te kennen, zichzelf te bezitten en zichzelf in vrijheid te geven en in contact te treden met andere personen’ (CKK 357). De heilige Johannes Paulus II heeft eraan herinnerd hoe de heel bijzondere liefde die de Schepper voor ieder menselijk wezen heeft, ‘hem een oneindige waardigheid verleent’ (*Toespraak te Osnabrück*, 16 november 1980)”.

Deze waardigheid ligt aan de basis van een fundamentele houding jegens iedere persoon: in tegenstelling

tot een ding kan iemand nooit worden gereduceerd enkel tot een middel, maar steeds worden beschouwd als een doel. Deze norm vinden wij terug in tal van filosofieën (bijvoorbeeld bij Immanuel Kant). In *Liefde en verantwoordelijkheid* noemt Karol Wojtyła dit de “personalistische norm”: “Deze norm houdt negatief geformuleerd in dat een persoon een goed vertegenwoordigt dat niet bestemd is om gebruikt te worden, omdat de persoon nooit behandeld kan worden als genotsvoorwerp en dus ook niet als middel. In overeenstemming hiermee luidt de positieve inhoud van deze norm als volgt: een persoon vertegenwoordigt zulk een groot goed dat alleen de liefde de juiste en gepaste houding kan bepalen tegenover haar” (AR 35-36).

Een dier, een plant, een steen en elk ander object kan altijd worden “gebruikt”, hetgeen wil zeggen dat ze behoren tot de “middelen” waarmee men een bepaald doel wil bereiken. Een ezel dient als transportmiddel, met een plant kun je je kamer opfleuren, een steen wordt gebruikt om een huis neer te zetten, een auto is een middel om je te verplaatsen. Maar zo is het niet gesteld met een persoon: een persoon is nimmer uitsluitend iets dat “ergens voor dient”, iets waarvan men gebruik kan maken en dat men kan reduceren tot alleen maar een “instrument”.

Een persoon is een wezen dat men altijd als doel op zich moet beschouwen. Niet omdat ze bepaalde kwaliteiten “heeft” die een dergelijk groot respect rechtvaardigen, maar omdat ze een persoon “is”, los van zijn of

haar fysieke of intellectuele capaciteiten of prestaties. Dit onderscheid tussen hebben en zijn, dat de basis vormt van het respect dat men een persoon verschuldigd is, wordt vertaald met het begrip “waardigheid”.

Een ding heeft nooit een “waardigheid”: het kan een bepaalde waarde hebben op grond waarvan bijvoorbeeld de prijs wordt vastgesteld om het te verkopen, of aan de hand waarvan we al dan niet besluiten om het weg te gooien of te vernietigen. Een persoon daarentegen kan nooit worden verkocht, weggegooid of vernietigd, want de “waarde” van hem of haar is niet gebonden aan eigenschappen of prestaties. De “waarde” van de persoon ontstijgt iedere waarde: het gaat hier om een “waardigheid”, dus om een kwaliteit die ontstaat uit het wezen zelf van de persoon. Als paus Franciscus het heeft over de *wegwerpcultuur*, wil hij daarmee een aanklacht uiten tegen het feit dat personen worden teruggebracht tot dingen, die dus kunnen worden weggegooid.

De waardigheid van de persoon

Zelfs God reduceert de mens niet tot een middel, want Hij heeft de mens gemaakt tot een vrij wezen dat in staat is om over zichzelf te beschikken. De mens als persoon is een ethisch wezen dat zelf zijn houding bepaalt ten opzichte van het goede waartoe hij zich aangetrokken voelt: “De hoogste graad van waardigheid bij de mensen is dat ze zich door zichzelf – niet door anderen – richten naar het goede” (heilige Thomas van

Aquino). Een persoon kiest voor het goede omdat hij het wil, zelfs als het gaat om het Hoogste Goed, dus om God. Hij aanvaardt of verwerpt het heil dat God hem aanbiedt: "God die jou heeft geschapen buiten jou om, zal jou niet redden buiten jou om" (heilige Augustinus). Iemand kan een persoonlijk jawoord uitspreken naar God toe maar kan Hem ook een "nee" voorhouden, en de almachtige God, Schepper van hemel en aarde, is bereid om hiervoor te buigen.

Juist dit sublieme mysterie van het goddelijk respect is de basis van de personalistische norm: als God zelf weigert om van de menselijke persoon een instrument te maken, dan kan geen enkele mens zijn naaste enkel gebruiken als instrument of hem een doelstelling opdringen die verschilt van het doel dat hij voor zichzelf heeft bepaald.

In de huidige cultuur heeft men er problemen mee om het concept te doorgronden van een waardigheid die gebaseerd is op het wezen van de persoon: er vindt een subtiele betekeniswijziging plaats waardoor de inhoud van "waardigheid" verschuift naar die van "waarde". In deze zin horen we zeggen dat de toekomst van gehandicapte foetussen niet "levenswaardig" is, of dat het bestaan van oude zieke mensen niet "levenswaardig" meer is.

Als het echter mogelijk is om levens van mensen onder te verdelen in "levenswaardig" en "niet levenswaardig", dan hebben we het niet meer over het oorspronkelijke concept van waardigheid, dat enkel en

alleen verbonden is met het feit dat iemand een persoon is. Dit zogeheten “levenswaardige” of “niet levenswaardige” bestaan wordt beoordeeld aan de hand van wat het “waard” is, hetgeen wordt vastgesteld op grond van een beoordeling aan de hand van eigenschappen die te maken hebben met wat men al dan niet “heeft”. Een dergelijke beoordeling is per definitie subjectief. Op deze wijze komt er een machtsverhouding tot stand tussen degene die beslist over de zogenaamde waardigheid van iemands leven enerzijds, en degene die op deze wijze beoordeeld wordt anderzijds.

Omgekeerd is er de opmerkelijke ervaring van gezinnen die met liefde een gehandicapt kind hebben geaccepteerd: ze komen erachter dat dit kind, dat wellicht niet veel heeft te bieden op het gebied van schoonheid of fysieke of intellectuele prestaties, toch bijzonder “lief” is (in die zin dat het veel liefde uitlokt). Dit komt ten eerste omdat het hier gaat om een zoon of dochter, maar ook omdat het tekort aan “hebben” de rijkdom van het “zijn” meer in de verf zet. Het gezin wordt als het ware extra uitgenodigd om in het kind datgene te ontdekken wat het meest motiveert om lief te hebben: het eenvoudige feit dat het om een persoon gaat. Liefhebben op die manier houdt in dat men de ander ziet als doel op zichzelf, als een wezen waarvan men houdt om wat het is, en om die reden alleen.